

Утицај процеса европске интеграције на спољну политику Србије: пример регионалне сарадње и добросуседских односа

Апстракт: Чланство у Европској унији се показало као снажан мотив за реформске процесе држава Централне и Источне Европе, а у нешто другачијој мери и за државе Западног Балкана. Европска унија тиме стиче значајан инструмент утицаја на унутрашњу и спољну политику Србије. Циљ овог рада је да покаже како делује тај утицај на креирање и реализацију спољне политике Србије, тако што ће се прво разматрати појмови политике условљавања и европеизације, затим ће се направити кратак преглед основних теоријских поставки о утицају ЕУ на треће државе, а на крају ће се почетна хипотеза аргументовати кроз пример политике регионалне сарадње и добросуседских односа, као један од основних обележја процеса стабилизације и придруживања.

Кључне речи: Европска унија, политика условљавања, европеизација, спољна политика Србије, политика регионалне сарадње и добросуседских односа, Косово и Метохија

Увод

Након пада Берлинског зида, слома комунистичког блока и распада Совјетског савеза, крајем XX века, поставило се питање даље спољнополитичке оријентације земаља које су изрониле испод „гвоздене завесе“. Неки теоретичари сматрали су да ова важна промена у међународном систему представља „крај историје“, коначну победу либералне демократије засноване на принципима слободних избора, заштите људских права, владавине права и слободном тржишту.¹ Главни актер и усмеравајући фактор током 90-тих година била је Европска унија (ЕУ) и

¹ Чарлс В. Кегли Јр, Јудин Р. Виткоф, *Светска политика – тренд и трансформација* (Београд: Центар за студије Југоисточне Европе, Факултет политичких наука, Дипломатска академија, 2004), 891-892.

сама настала на веома успешном мировном пројекту европске економске интеграције у облику Европске економске заједнице (ЕЕЗ). Лидери тадашње дванаесторице одлучили су да морају да реагују на настале промене и да према томе ускладе рад ЕЕЗ, а већина њих се сложила да је дошло време да се испуни дуго сањани сан о ближој политичкој унији. Тако је Уговором из Мастрихта (1992) створена Европска унија, која се обавезала да ће помоћи новим европским демократијама да прођу и превазиђу процес транзиције и на крају пута постану и пуноправни чланови велике политичке породице европских народа. Инструмент којим је Европска унија транспоновала сопствени сет вредности, правних, политичких и техничких правила у великом броју секторских политика убрзо је постала политика условљавања, која је временом постала најуспешнији спољнополитички инструмент ЕУ, која је за резултат имала Европеизацију или ЕУ-изацију земаља које су постале њени примаоци, али и саме Уније.

Циљ овог рада јесте да истражи како процес европских интеграција утиче на одређивање циљева и реализацију спољне политике држава аспираната на чланство, односно, да покаже да је основни мотив тог утицаја спровођење стратешког интереса држава чланица ЕУ у чијој основи лежи реалполитички разлог. У том циљу, као нама најближи и вероватно најбољи пример, истражићемо случај Републике Србије, а посебно повезивање европских интеграција Србије са решавањем проблема Косова и Метохије.

Први део рада бави се разматрањем проширења ЕУ, појмовима политике условљавања и европеизације, у контексту спољнополитичких инструмената ЕУ. У другом делу покушаћемо да објаснимо теоријске поставке и тумачења утицаја Европске уније, односно процеса европске интеграције, на понашање трећих земаља. На крају истражићемо конкретне примере одређених проблема, који су специфични за Србију, а произилазе из обавеза које је Србија преузела улазећи у Процес стабилизације и придруживања, као што су регионална сарадња и добросуседски односи.

Политика условљавања и европеизација као спољнополитички инструменти

Државе Централне и Источне Европе су већ у првим месецима своје извојеване слободе изразиле жељу да пођу путем либерализације, демократизације и европске интеграције, постављајући то као своје примарне спољнополитичке циљеве, подређујући њима и своје унутрашње политичке принципе и начела.² У току самог процеса интеграција те

² Погледати: Мери Калдор и Иван Вејвода, *прир. Прошлост на истоку будућност на западу* (Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2003).

државе су, као део услова за пријем, морале да ускладе своје политике, спољне и унутрашње, са ЕУ. Како ЕУ није имала разрађене критеријуме за пријем, Европски савет је у јуну 1993. године донео одлуку о критеријумима за пријем нових држава: стабилност институција које гарантују демократију, владавину права, људска права и брига и заштита мањина; постојање функционалног слободног тржишта и способност опстанка у условима притиска конкуренције унутрашњег тржишта ЕУ; способност да се преузму обавезе које проистичу из чланства, укључујући и приврженост циљевима политичке, економске и монетарне уније, као и способност ЕУ да прихвати нове чланице, уз одржавање брзине европске интеграције.³ Овим актом и званично је почела да се, при проширењу ЕУ, примењује тзв. политика условљавања, као један од главних инструмената у политици ЕУ према кандидатима и потенцијалним кандидатима за чланство.⁴

У том контексту политике проширења почиње да се користи и концепт европеизације,⁵ схваћен као процес „преузимања (downloading) политика ЕУ и инкорпорирања у националну политику, а понекад и преношења (uploading) националних преференци на ниво ЕУ“.⁶ Хедер Грабе даје и један синоним, па она говори о „ЕУ-изацији“ коју дефинише као „процес испуњавања приступних услова и усвајања ЕУ норми, политика и институционалних модела“.⁷

Једну опсежнију дефиницију дао је Радаели: „Европеизација се састоји од процеса а) конструкције, б) дифузије и ц) институционализације формалних и неформалних правила, процедура, политичких парадигми, стилова, „начина на који се ствари раде“, као и заједничких

³ European Council, *Presidency Conclusions*, Copenhagen 21-23 June 1993 и Heather Grabbe, *The EU Transformative Power – Europeanization Through Conditionality in Central and Eastern Europe* (New York: Palgrave Macmillan, 2006), 10.

⁴ Погледати: Grabbe, *The EU Transformative Power* и Милица Делевић-Ћилас, *Европска унија и политика условљавања* (Београд: Центар за антиратну акцију, 2001).

⁵ Погледати: Grabbe, *The EU Transformative Power*; Özlem Terzi, „Europeanization of foreign policy and candidate countries: a comprehensive study of Greek and Turkish cases“, *Politique européenne*, 2005/3 n° 17: 113-136; John Borneman and Nick Fowler, „Europeanization“, *Annual Review of Anthropology*, Vol. 26 (1997): 487-514; Mustafa Aydin and Sinem A. Acikmese, „Europeanization through EU conditionality: understanding the new era in Turkish foreign policy“, *Journal of Southern Europe and the Balkans*, Vol.9, No.3 (2007): 263-274; Othon Anastasakis, „The Europeanization of the Balkans“, *The Brown Journal of World Affairs*, Volume XII, Issue 1 (2005): 77-88.

⁶ Grabbe, *The EU Transformative Power*, 4.

⁷ Ibid., 5.

веровања и норми које су прво дефинисане и консолидоване у процесу доношења политика у ЕУ, а затим унете у логику домаћег (националног и субнационалног) дискурса, идентитета, политичких структура и јавних политика.“⁸

Механизми европеизације у јавним политикама су пре свега принуда, миметизам (имитација), нормативни притисак, когнитивна конвергенција, као и степен институционалне компатибилности.⁹ Осим чињенице да су од почетка 90-тих година, па све до данас, политика проширења и политика продубљења интеграција ишле руку под руку, политика проширења се неретко користи као инструмент спољне политике ЕУ и земаља чланица појединачно.¹⁰

Основне теоријске поставке о утицају ЕУ на понашање држава кандидата

У последњих петнаестак година велики број научних радова је написан на тему утицаја ЕУ на државе кандидате и/или треће државе. Разматрани су начини, механизми, инструменти и врсте утицаја на понашање и политике држава „пријема утицаја“, са различитих перспектива и парадигматских погледа. Аутори су оцењивали успешност политике условљавања, односно процеса европеизације, кроз различите примере којима је ЕУ утицала на реформе и политике држава Централне и Источне Европе, као и Западног Балкана. Велики број аутора се слаже око основне дефиниције политике условљавања коју даје Шимелфених по којој „[је] политичко условљавање стратегија подупирања [утицаја] коју користе међународне организације и други међународни актери како би покренули и обезбедили политичке промене на државном нивоу“.¹¹ Он даје и основне услове под којима политичко условљавање може да има ефекта, а то су: довољно велика међународна награда, висина цене за прихватање условљавања за домаће актере и кредибилитет да ће награ-

⁸ Ibid., 46.

⁹ Ibid., 50.

¹⁰ Погледати: Cesare Pinelli, „Conditionality and Enlargement in Light of EU Constitutional Developments“, *European Law Journal*, Vol. 10, No. 3 (2004): 354–362; Слободан Самарцић, „Проблем Косова и Метохије из угла европских интеграција – Сецесија Косова као питање односа Европске уније и Србије“, у: С. Самарцић, прир. *Србија у процесу придруживања Европској унији*, 222–223 (Београд: Службени гласник, 2011).

¹¹ Frank Schimmelfennig, „European Regional Organizations, Political Conditionality and Democratic transformation in Eastern Europe“, *East European Politics and Societies*, Vol.21 (2007): 127.

да заиста и бити исплаћена.¹² У контексту важности и политичке и економске добити, може се закључити да „награде“ које нуде ЕУ и НАТО (чланство, фондови, унутрашње тржиште, колективна безбедност) имају највећу тежину, а политичке елите у државама на које оне врше утицај, имају највише интереса да их прихвате, односно цена коју морају да плате није виша од очекиване добити. Друге организације, попут УН, ОЕБС, Савета Европе и сл. не могу да им у том смислу конкуришу, па је и њихов утицај значајно слабији.¹³

Траунер са друге стране тврди да, иако је политичко условљавање најнефективније када као награду нуди чланство, ЕУ има и других подстицаја за државе кандидате да поступају у складу са њеним жељама. Он кроз пример условљавања држава Западног Балкана да спроведу неопходне реформе у сектору правосуђа и унутрашњих послова (контрола граница, азил и уговори о реадмисији), покушава да докаже да чланство није једино што ЕУ може да понуди као успешан гарант интернализације правила ЕУ, већ да то може бити и нешто друго, у овом конкретном примеру визна либерализација. Траунер то назива условљавање политикама (policy conditionality), као контраст условљавању чланством (membership conditionality).¹⁴

Берцел и Рисе тврде да постоје два начина на који се могу концептуализовати процеси адаптације као одговор на европеизацију, а то су: рационалистички институционализам (европеизација доводи до унутрашњих промена кроз диференцијално оснаживање актера које потиче од редистрибуције ресурса на унутрашњем плану) и социолошки институционализам (европеизација доводи до унутрашњих промена кроз социјализацију и процесе колективног учења који доводе до нормативне интернализације и развоја нових идентитета).¹⁵ Европеизација у овом контексту, може довести до три различита нивоа унутрашњих промена, а то су: апсорпција (низак ниво промена), прилагођавање (средњи ниво промена) и трансформација (висок ниво промена).¹⁶

Гергана Нучева је дошла до закључка да постоји неколико различитих „моћи“ којима ЕУ утиче на државе кандидате, а то су: нормативна

¹² Ibid., 128

¹³ Ibid.

¹⁴ Погледати: Florian Trauner, “From membership conditionality to policy conditionality: EU external governance in South Eastern Europe”, *Journal of European Public Policy*, Vol.16, No.5 (2009): 774-790.

¹⁵ Tanja Börzel, Thomas Risse, “When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change”, *European Integration online Papers*, Vol.4, No.15 (2000): 2-3.

¹⁶ Ibid., 10

моћ, стратешка моћ и трансформативна моћ.¹⁷ Она тврди да политике ЕУ немају довољно јако нормативно оправдање што само по себи утиче на ниво прихватања захтева који долазе из ЕУ, посебно када су у питању проблеми који задиру у суверенитет држава. Зато ауторка и разликује три нивоа прихватања захтева који долазе од ЕУ, а то су: лажно прихватање, делимично прихватање и наметнуто прихватање (које произилази из неприхватања). Главни узрок који доводи до различитог нивоа прихватљивости је сумња домаћих актера у легитимитет ЕУ да се меша у њихову унутрашњу политику по овим питањима.¹⁸ Разлози сумње у легитимитет ЕУ потичу од тога што политика ЕУ у питањима која задиру у суверенитет, више потиче од рационалних мотива држава чланица, него од правила и принципа добре владавине или неких универзалних норми и вредности. Зато она тврди да је активност ЕУ на Западном Балкану више одлика стратешки мотивисаног актера спремног да врши притисак на трећу страну ако не успе да постигне свој циљ на други начин (моћ привлачења, моћ наговарања).¹⁹

Међу свим овим ауторима постоји одређени ниво сагласности о главним врстама утицаја којим ЕУ утиче на друге државе, а то су пре свега нормативни, функционални и реалполитички приступи.²⁰ Нормативна моћ ЕУ огледа се у активностима, али и интринзиčnoј вредности основних норми и принципа на којима је она настала (мир, слобода, демократија, владавина права, људска права) који обликују и дају вредност њеним правним и политичким тековинама (*acquis communautaire*, *acquis politique*), као и оних „мањих“ који су понекад спорни (социјална солидарност, антидискриминација, одрживи развој и добро управљање (*good governance*)).²¹ Функционални приступ фокусиран је на конвергенцију и политичку трансформацију кроз усвајање правила и процедура, односно креирање институција и јавне администрације које ће бити у могућност да ефективно и ефикасно одговоре на потребе које проистичу из унутрашње политичке динамике, као и на оне које настају као последица спољ-

¹⁷ Gergana Noutcheva, "Fake, partial and imposed compliance: the limits of EU's normative power in the Western Balkans", *Journal of European Public Policy*, Vol.16, No.7 (2009): 1065.

¹⁸ Ibid., 1066-1067.

¹⁹ Ibid., 1081.

²⁰ Погледати: Othon Anastasakis, "The EU's political conditionality in the Western Balkans: towards a more pragmatic approach", *Southeast European and Black Sea Studies*, Vol.8, No.4 (2008): 365-377.

²¹ Ian Manners, „Normative power Europe: A Contradiction in Terms?“, *Journal of Common Market Studies*, Vol.40, No.2 (2002): 242-243.

них утицаја (*acquis communautaire* и сл.).²² Коначно, реалполитички утицаји су обликовани прагматичним интересима и условљени политиком моћи спољних актера. Главну вредност у овом смислу има национална безбедност, национални интерес и равнотежа снага, тј. однос моћи.²³

Регионална сарадња и добросуседски односи

За политику условљавања, односно политику проширења ЕУ, од велике важности је и њен регионални приступ, односно истицање услова тзв. добросуседске сарадње.²⁴ Европска унија као мировни пројекат, односно њени почеци, неодвојиво су везани за процесе регионалног помирења, тј. проналажења начина успостављања трајне сарадње и превазилажења сукоба кроз продубљивање економске, а касније и политичке сарадње.²⁵ Имајући у виду успех који је постигао овакав приступ решавању међународних проблема у Европи, након пада „гвоздене завесе“ и комунистичких режима у Централној и Источној Европи и исказане жеље тих држава да се „врате Европи“, ЕЗ, касније ЕУ применила је сличан метод за започињање и одвијање процеса транзиције дотичних земаља, а потом и за приступ у процесу њиховог придруживања Унији.

Први пример регионалног приступа решавању проблема у Европи, након 1989. године, било је формирање тзв. Вишеградске групе, 15. фебруара 1991. године од стране Пољске, Мађарске и Чехословачке (од 1993. Чешке и Словачке), када су се лидери тих земаља договорили у Вишеграду, мађарском граду на тремеђи ових држава, да отпочну заједнички да раде на решавању међусобних проблема у заједничком интересу са крајњим циљем чланства у ЕУ.²⁶ Европска унија је након закључења Дејтонског

²² Anastasakis, *The EU's political conditionality*, 370.

²³ Ibid., 371.

²⁴ Погледати: Grabbe, *The EU Transformative Power*; Душко Лопандић и Јасминка Кроња, *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану* (Београд: Европски покрет у Србији, 2010); Arjan Uilenreef, *Bilateral barriers or good neighbourliness: The role of bilateral disputes in EU enlargement process*. (http://www.clingendael.nl/publications/2010/20100600_cesp_paper_uilenreef.pdf); Milica Uvalic, „Regional Cooperation and the Enlargement of the European Union: Lessons Learned?“, *International Political Science Review*, Vol.23, No. 3, *Enlarging the European Union: Challenges to and from Central and Eastern Europe* (2002): 319-333.

²⁵ Погледати: Радмила Накарада, „Европска унија као мировни пројекат“, *Социолошки преглед*, Vol.40, бр.4 (2006): 549-572; Дезмонд Динан, *Мењање Европе – Историја Европске уније* (Београд: Службени гласник, 2010).

²⁶ Visegrad Deklaration, 15.02.1991. (<http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2>).

споразума, већ 1996. године, одлуком Европског савета, предвидела регионални приступ за почетак транзиције у државама Западног Балкана.²⁷

Након демократских промена у Хрватској почетком 2000. и у Србији крајем исте године, Унија додатно јача свој регионални приступ. Самит у Загребу 2000., а посебно самит у Солуну 2003. године су потврдили и институционализовали регионални приступ Западном Балкану кроз Процес стабилизације и придруживања (ПСП) и посебно ставили акценат на успостављање добросуседске сарадње у региону.²⁸ Примењујући сопствени рецепт, ЕУ отпочиње процес регионалних интеграција и успостављања све већег броја регионалних иницијатива и организација, као канала за сарадњу између држава Западног Балкана и припремање дотичних земаља, да се кроз регионални приступ и решавање проблема приближе чланству у Унији и покажу сопствену зрелост и превазилажење насилних и конфронтирајућих метода решавања међусобних проблема. Поред политичке и вредносне компоненте, регионални приступ имао је и економску компоненту, успостављајући тешње економске односе и сарадњу између држава Западног Балкана, коју је требало да прати и све ближа политичка сарадња.²⁹ Земље Западног Балкана су се касније прикључиле и другим регионалним организацијама и иницијативама, као што су Пакт за стабилност у Југоисточној Европи (касније Савет за регионалну сарадњу), Централноевропска зона слободне трговине, Централноевропска иницијатива, Црноморска економска сарадња, Јадранско-Јонска иницијатива и сл. Поред ових, отворени су нови регионални форуми који су за циљ имали секторске интеграције, у циљу успостављања добросуседске сарадње и хармонизације у циљу укључивања у ЕУ, какви су процеси сарадње око речних токова (Дунав и Сава), затим у области енергетике, ваздухопловства, саобраћаја и др. По потписивању Споразума о стабилизацији и придруживању априла 2008. године, регионална сарадња и добросуседски односи постају и уговорна обавеза Србије (чланови 1, 5, 6 и наслов III ССП-а)³⁰.

Косово и Метохија као проблем добросуседских односа

Вероватно најважнији проблем који оптерећује односе ЕУ и Србије и значајно утиче на процес приближавања Србије чланству у ЕУ, јесте проблем статуса Косова и Метохије. Њега разматрамо зато што он

²⁷ General Affairs Council Conclusions 26.02.1996.

²⁸ The Declaration of the Zagreb Summit, 24.11.2000.

²⁹ Погледати: Лопандић, Кроња, *Регионалне иницијативе*.

³⁰ Споразум о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица са Србијом. 29.4.2008.

заузима место у делу обавеза о регионалној сарадњи и добросуседским односима Србије, а на том примеру најбоље се види утицај који процеси европских интеграција имају на спољну и унутрашњу политику Србије.³¹ Такође, на овом примеру се можда највише види оправданост става да је политика условљавања, ако не од самог почетка онда сада свакако, мотивисана реалполитичким/стратешким интересима земаља чланица ЕУ.

Од момента једностраног проглашења независности 17. фебруара 2008. године, уз подршку дела међународне заједнице, предвођене САД, Немачком, Великом Британијом и Француском, проблем односа Србије према ЕУ, али и државама које су признале Косово као независну државу, у значајној мери обликује спољну, али и унутрашњу политику Србије. До децембра 2012. године независност Косова признало је нешто више од 90 држава чланица УН, иако постоји неслагање око тачног броја.³² Косовску самопрокламовану независност признало је и 22 од 27 чланица ЕУ, 24 од 28 чланица НАТО, 34 од 47 држава Савета Европе и 36 од 56 држава чланица ОЕБС.

Након тога јавио се проблем функционисања тадашње владајуће коалиције у Србији на релацији ДС-ДСС, посебно када се постављало питање даље сарадње са ЕУ. Руководство ДС-а, укључујући и председника Тадића, тврдило је да проблем статуса Косова и Метохије и процес европских интеграција нису повезани, већ представљају потпуно два одвојена политичка проблема. У исто време председник владе Коштуница и његов ДСС тврдили су да то нису два одвојена процеса и да сарадња са ЕУ мора бити подвргнута принципу заштите територијалног интегритета, посебно имајући у виду да је отпочео процес признавања једнострано проглашене независности Косова и Метохије од великог броја држава чланица ЕУ. Коштуница се тада позвао и на свој експозе, односно на принципе на којима је и формирана коалиција ДС-ДСС „Постигли смо пуну сагласност око пет кључних програмских принципа Владине политике: ти принципи се односе на питања Косова и Метохије, европских интеграција, сарадње са Трибуналом у Хагу, социјалне и економске политике и борбе против криминала и корупције. Устав Србије, као прву и највишу обавезу, налаже свакој државној институцији да сачува суверенитет и територијални интегритет земље. Зато се и први програмски принцип рада Владе односи на јасно дефинисање државне политике према Косову и Метохији“.³³ Како се до договора није могло

³¹ Погледати: Годишњи извештаји ЕК о напретку Србије у процесу европских интеграција 2009; 2010; 2011; 2012.

³² „Мали није признао Косово“, *Сajm PTC*, објављено 05.10.2012. (<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1186506/Mali+nije+priznao+Kosovo.html>).

³³ Експозе председника владе Мирка Цветковића 07. 07. 2008.

доћи, Коштуница је „вратио мандат народу“ и поднео оставку, чиме је отворио могућност за расписивање нових парламентарних избора, који су одржани у мају 2008. године.

Нова влада, предвођена Мирком Цветковићем, наставља курс политике учлањења Србије у ЕУ и поред чињенице да је у то време 20 чланица ЕУ признало независност јужне српске покрајине, да би се временом тај број попео на 22. Иако су принципи на којима је састављена нова влада Србије били веома слични оној претходној из 2007. године, круцијална промена десила се у хијерархијском односу тих принципа, посебно прва два. „Кључни елементи програма о којима постоји пуна сагласност свих чланова Коалиције су: опредељење за европску будућност Србије, неприхватање независности АП Косова и Метохије, неопходност јачања економије, јачање социјалне одговорности Владе, поштовање борбе против криминала и корупције, поштовање међународног права“.³⁴ То представља главну и суштинску промену приоритета политике Србије, из које произилази комплетан спољнополитички наступ Србије од 2008. до 2012. године.

У овом контексту, настаје велика подела у политичкој сфери Србије, која не само да је поделила некадашње савезнике у оквиру Демократске опозиције Србије, не само да је условила промену политичког курса Демократске странке Србије према ЕУ, већ је поделила и највећу опозициону странку, Српску радикалну странку, и то управо на теми европских интеграција (повод је био гласање о ратификацији ССП-а у Народној скупштини септембра 2008. године). На крају, дошли смо и до готово равномерне поделе грађана на оне који су за и на оне који су против чланства Србије у ЕУ (посебно имајући у виду питање Косова и Метохија, али не и једино њега), о чему говоре истраживања јавног мњења.³⁵ Све ово иде у прилог тезе Гергане Нучеве која тврди „[да] успех ЕУ у политици условљавања у региону није само ствар оснаживања *правих* (подвукао У. Ж.) политичких актера у оквиру сваког унутрашњег контекста и прогресивне маргинализације њихових противника, кроз мобилизацију јавности против оних који се противе утицају. Захтеви ЕУ који се везују за питања суверенитета, уствари, креирају поделе у политичком простору држава Западног Балкана и додатно продубљују унутрашње политичке сукобе, уместо да доведу до унутрашњег консензуса око ЕУ агенде, тако да ниједан актер нема добар разлог да буде њему противан“.³⁶ И ауторка

³⁴ Експозе председника владе Мирка Цветковића 07. 07. 2008

³⁵ Грађани Србије: Између ЕУ, Русије и НАТО, Београдски центар за безбедносну политику, истраживање јавног мњења, септембар 2012. (http://www.bezbednost.org/upload/document/gradjani_srbije_izmedju_eu_rusije_i_nato.pdf)

³⁶ Noutcheva, *Fake, partial and imposed compliance*, 1075.

на примеру политика ЕУ према питању Косова и Метохије констатује да се ту ради о „наметнутој сагласности“.³⁷

Након стављања тачке на сарадњу Србије са Хашким трибуналом, као до тада главним условом за напредак у европским интеграцијама, помислило се да је највећа препрека превазиђена. Међутим, постало је јасно да ће државе чланице ЕУ, посебно оне које су признале Косово, инсистирати на тзв. „косовском услову“, као предуслову за наставак интеграција Србије у ЕУ. Тако се могло све чешће чути да Србија треба да има „конструктивнији“ приступ том проблему, а ускоро је и питање српске „конструктивности“ према Косову постало део стандардног пакета условљавања,³⁸ као обавеза из дела „регионалне сарадње и добросуседских односа“.³⁹ Први корак владе Србије био је да позове ЕУ да пошаље мисију ЕУЛЕКС на Косово, иако је она била предвиђена да функционише у циљу спровођења одбаченог Ахтисаријевог плана. Циљ мисије је био да „асистира косовским институцијама, правосудним властима и органима за спровођење закона у њиховом напретку ка одрживости и одговорности, као и у даљем развоју и јачању мултиетничког правосудног система, мултиетничке полиције и царинске службе, обезбеђујући њихову политичку независност и придржавање међународно признатих стандарда и европских најбољих пракси“,⁴⁰ а влада Србије је пристала да позове мисију на Косово након усвајања у СБ УН тзв. плана од 6 тачака Генералног секретара УН, који до данас није спроведен.⁴¹

Влада Србије у другој половини 2008. године покрене расправу у Генералној скупштини УН (ГС УН) о покретању поступка пред Међународним судом правде о легалности декларације о независности Косова,⁴² одбацујући предлог опозиције да истом суду тужи одређене државе, не желећи директну конфронтацију са већином чланица ЕУ. Резолуција је усвојена и Суд је отпочео поступак давања саветодавног мишљења. Пресуду је донео 22. јула 2010. године и утврдио да Декларација

³⁷ Ibid., 1079.

³⁸ Годишњи извештаји ЕК о напретку Србије 2009, 2010, 2011, 2012; Предлог Резолуције ЕП о процесу европских интеграција Србије 2012; Резолуције ЕП о процесу европских интеграција Србије 2011

³⁹ Изјава Карла Билта, Сајт Б92, објављено: 29.02.2012. (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=02&dd=29&nav_category=1262&nav_id=586863); Самарцић, Проблем Косова и Метохије из угла европских интеграција, 232-233.

⁴⁰ Council Joint Action 2008/124/CFSP.

⁴¹ Secretary-General Report on UNMIK, 24. 11. 2008.

⁴² Resolution A/RES/63/3 adopted by UN General Assembly on 8. October 2008.

није у супротности са међународним правом. У писаном поступку против Србије учествовало је 14, а на страни Србије 4 чланице ЕУ.⁴³

Влада Србије је убрзо након пресуде поднела резолуцију ГС УН покушавајући да ублажи последице те пресуде: „Генерална скупштина, Руковођена принципима садржаним у Повељи Уједињених нација, Имајући у виду своје функције и овлашћења на основу Повеље Уједињених нација, (...) Водећи рачуна о чињеници да једнострана сецесија не може бити прихватљив начин за решавање територијалних питања, 1. Прима на знање Саветодавно мишљење Међународног суда правде (...) 2. Позива стране да пронађу узајамно прихватљиво решење за сва отворена питања путем мирног дијалога...“⁴⁴. Међутим, након великих притисака и посета министара спољних послова Велике Британије и Немачке, те посете председника Тадића Високом представнику ЕУ за спољне послове и политику безбедности, баронеси Кетрин Ештон, Србија је два дана пред гласање променила сопствени предлог и поред чињенице да се месецима лобирало у ГС УН за сопствену резолуцију, усагласивши га са ставовима ЕУ. „Генерална скупштина, а) Свесна циљева и принципа Уједињених Нација; б) Узимајући у обзир њене функције и овлашћења на основу Повеље Уједињених Нација; (...) д) Примивши са уважавањем саветодавно мишљење Међународног суда правде (...) и након пажљивог разматрања истог, укључујући и питања о којима је дато мишљење; е) Прима к знању садржај саветодавног мишљења Међународног суда правде (...); ф) Поздравља спремност Европске Уније да олакша процес дијалога између страна. (...). Овај дијалог би имао за циљ да унапреди сарадњу, оствари напредак на путу ка Европској Унији и побољша животе људи“.⁴⁵ Као награду за повлачење сопственог предлога и прихватања заједничког предлога резолуције, Савет ЕУ је донео одлуку да Комисији проследи захтев Србије за чланством на разматрање.⁴⁶

Као што се види, постојале су суштинске разлике у та два предлога, а једна од главних се односила на покретање преговора између Београда и Приштине о „техничким питањима“, под покровитељством ЕУ. Преношење решавања проблема Косова и односа Србије и Косова са „терена“ УН, где је мање од половине држава признало Косово, а постоји могућност употребе вета у Савету безбедности, на „терен“ ЕУ, где је

⁴³ Advisory opinion of ICJ 22.07.2010. General list No. 141.

⁴⁴ Предлог резолуције Србије о саветодавном мишљењу Међународног суда правде, *Сајт Блиц*, објављено: 28. јул 2008. (<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/200382/Srbija-podnela-tekst-rezolucije>).

⁴⁵ Resolution A/RES/64/298 adopted by UN General Assembly on 9. September 2010.

⁴⁶ General Affairs Council Conclusions 25.10.2010.

више од 2/3 држава чланица признало независност Косова и Метохије и где постоје нешто другачија правила одлучивања и функционисања (без обзира на могућност вета), ослабило је преговарачку позицију Београда према Приштини, али је пружио доказ да је Србија спремна да у оквирима правила ЕУ решава своје проблеме и тиме још једном покаже да жели да буде члан ЕУ и да поступа по њеним правилима, поштујући њене вредности. Утицај ЕУ, посебно њених јачих чланица, значајно је порастао, као и „условљавачки потенцијал“ Уније на Србију да учини „потребне“ уступке у овом процесу.

Преговори су почели у марту 2011. године, а водили су их Борко Стефановић, тадашњи шеф кабинета министра и политички директор Министарства спољних послова Србије и Едита Тахири, заменица премијера Косова, уз посредовање ЕУ, коју је представљао енглески дипломата и саветник у Европској служби спољњег деловања Роберт Купер. Теме које су се наметале као „техничке“ у значајној мери су биле и веома „политичке“ и имају значајан утицај на међународну и унутрашњу политику Србије, али и Косова. До сада је договорено признавање диплома, питања земљишних и матичних књига, признавање косовских царинских печата и заједничко управљање граничним прелазима, признавање косовских аутомобилских таблица, личних и путних исправа, као и модус представљања Косова у регионалним форумима⁴⁷. Ови споразуми су закључивани од сваке стране са ЕУ, а не међусобно, а Србија их је уводила у свој правни систем кроз подзаконска акта, превасходно уредбама. Још увек постоје одређени проблеми у начину спровођења договора, а поставља се и питање уставности и законитости предложених решења.⁴⁸

Преговори су неколико пута прекидани, прво због забране увоза робе из Србије од стране косовских власти, а затим и акцијом покушаја насилног заузимања прелаза на административној линији Брњак и Јариње крајем јула 2011. године. Уследиле су блокаде целог севера Косова од стране српског становништва, прво подржаних од представника власти у Београду, да би касније, под притиском ЕУ, влада у Београду повукла подршку барикадама и блокадама путева. Преговори су поново прекинути након расписивања парламентарних избора у Србији и настављени су након поновног притиска који је дошао из ЕУ у октобру и новембру 2012. године.

Последњи пример утицаја које ЕУ има на ове преговоре, самим тим и на политику Србије, јесте повезивање „успеха“ преговора и

⁴⁷ Сви потписани споразуми доступни су на адреси: <http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=164576>

⁴⁸ „Коштуница: Дијалог пред Уставним судом“, Сајт РТС, објављено 22.09.2012. (<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1178442/Ko%C5%A1tunica%3A+Dijalog+pred+Ustavnim+sudom.html>)

„конструктивнијег“ понашања Србије према Косову након подношења захтева за чланство Србије у ЕУ, односно након препоруке Комисије да Србија добије статус кандидата октобра 2011. У условљавању предводили су Немачка и Аустрија, које имају велике контингенте војника у КФОР-у и који су највише погођени насиљем које се одиграло на северу Косова. Немачка је јасно дала услове Србији да је неопходно да се постигне договор око регионалног представљања Косова и да је нужно да Србија расформира своје (паралелне) институције на Косову. Како до првог одлучивања Савета у децембру 2011. године о давању кандидатуре Србији није постигнут напредак у овим пољима, Немачка је блокирала позитивну одлуку Србије и одложила доношење одлуке за следећи састанак Савета.⁴⁹ У међувремену извршен је снажан притисак на Србију да се договори са представницима Приштине о регионалном представљању Косова и да се неодложно почну примењивати већ договорени споразуми. Споразум је после вишедневних преговора постигнут крајем фебруара, а Европски савет прихватио је захтев Србије и дао јој статус кандидата за чланство у ЕУ 2. марта 2011.⁵⁰ Међутим, уз то, Савет ЕУ је отворио могућност покретања поступка израде студије изводљивости за Косово и увођење Косова у ПСП, што је до сада било резервисано искључиво за независне државе. Давање датума почетка преговора о чланству са Србијом, условљено је даљим напретком у дијалогу са Приштином, пре свега на темама телекомуникација и енергетике.⁵¹

Након одржаних парламентарних и председничких избора у Србији, маја 2012. године, долази до промене власти, а на чело државе долазе Томислав Николић и Српска напредна странка. Теме Косова и Метохије у контексту придруживања ЕУ биле су константа, иако не и главне теме изборне кампање. Након формирања нове Владе Србије коју сада предводе СНС, СПС и УРС, није дошло до значајније промене политике Србије према европским интеграцијама, иако је дошло до

⁴⁹ Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process, 05.12.2011.

⁵⁰ Ibid.

⁵¹ Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process, 28.02.2012.

јачег ангажмана институција ЕУ,⁵² а посебно представника Немачке⁵³ у циљу снажнијег повезивања питања наставка ЕУ интеграција Србије са решавањем питања „добросуседских односа“ Србије и Косова.

У прилог овој тези иде и појављивање термина „територијални интегритет Косова“ у Стратегији проширења за 2012/13. годину,⁵⁴ која прати редовни годишњи извештај ЕК. Ово је први пут да се овај термин користи у неком званичном документу ЕУ, што сведочи о појачаном притиску одређене земље или групе земаља да се и званично почне са повезивањем проблема Косова и Метохије и европских интеграција Србије, које би на крају могло да резултира и отвореним условом признања „косовске независности“ од Србије у контексту напретка у ЕУ интеграцијама или као коначни услов пријема у чланство. Овај услов не би нужно морао да постави неки званични орган ЕУ, већ влада или парламент неке од држава чланица, са истим ефектом. Данас се повезивање ова два процеса, решавање проблема Косова и Метохије и ЕУ интеграција Србије, остварује кроз процес „пуне нормализације („добросуседских“ – примедба аутора) односа Србије и Косова“.⁵⁵ Управо у том смислу треба тумачити и сусрет Ивице Дачића и Хашима Тачија до кога је дошло 19. октобра 2012. године у канцеларији Високог представника за спољну политику и политику безбедности ЕУ Кетрин Ештон,⁵⁶ који је до тог момента био незамислив и одбијан са обе стране.

⁵² „Ештон: Николић да се спреми за тешке одлуке“, Политика, објављено: 28.09.2012. (<http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Eston-Nikolic-da-se-spremi-za-teske-odluke.sr.html>);

„Кукан: Није могуће да Србија задржи Косово и уђе у ЕУ“, Политика, објављено: 29.09.2012. (<http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Kukan-Nije-moguce-da-Srbija-zadrzi-Kosovo-i-udje-u-EU.sr.html>); „Шулц: Услов за ЕУ признање Косова“, Сајт Б92, објављено: 04.09.2012. (http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=09&dd=04&nav_category=640&nav_id=640131).

⁵³ „Седам услова за преговоре о чланству“, Политика, објављено: 14.09.2012. (<http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Sedam-uslova-za-pregovore-o-clanstvu-u-EU.sr.html>).

⁵⁴ Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013, 26 (http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf)

⁵⁵ Ibid.

⁵⁶ „Ештонова са Дачићем и Тачијем“, Сајт РТС, објављено 19.10.2012. (<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1195246/E%25%A1tonova+sa+Da%C4%8Di%C4%87em+i+Ta%C4%8Dijem.html>)

Закључак

Процес проширења ЕУ имао је, а рекло би се да има и даље, снажан утицај на унутрашњу и спољну политику држава аспираната за чланство. Примери политике условљавања и европеизације, као инструмената спољне политике ЕУ, то недвосмислено показују, посебно имајући у виду примере земаља Централне и Источне Европе, а вероватно чак и више држава Западног Балкана.

Узимајући у обзир специфичности које носи процес постконфликтне транзиције, па самим тим и процеси придруживања ЕУ, државе Западног Балкана дале су нови подстицај политици условљавања и још очигледнији терен за показивање „меке моћи“ ЕУ.⁵⁷ Имајући у виду посебне политичке проблеме који постоје између држава западног Балкана, ЕУ је посебан акценат ставила на политичка условљавања у односу на критеријуме из Копенхагена. Карактеристике такве политике су пре свега јак регионални приступ, инсистирање на добросуседским односима и решавању проблема ратних злочина и помирења (сарадња с Хашким трибуналом). Средства, у суштинском смислу, која су стајала на располагању ЕУ у том процесу јесу пре свега обећања, претње, награде и казне, односно спољнополитички поступци, превасходно дипломатија, али у неким случајевима и пропаганда, као и поступци везани са привреду (царинске/трговинске олакшице, економска помоћ).⁵⁸ ЕУ је од почетка развијала посебна финансијска средства за потенцијалне кандидате, као што су CARDS и IPA.

Србија је можда и најбољи пример утицаја које ЕУ може да има на једну земљу, односно њену политичку елиту, која има јаку жељу и која је свој политички опстанак везала за процес придруживања ЕУ и тражи легитимизацију сопствене политике кроз спољну потврду, везујући свој политички програм и (не)спроведене реформе за процес европске интеграције. Посебност Србије, не само у односу на државе Централне и Источне Европе, већ и Западног Балкана, имајући у виду пре свега проблем Косова и Метохије, отвара још веће могућности за утицај ЕУ.

Може се са сигурношћу тврдити да је жеља елите, али и народа Србије, за чланством у ЕУ, имала одлучујући утицај на до сада спроведене реформе у Србији, као и то да је капацитет политичке елите, односно њен социјални капитал, значајно сиромашнији, без притисака који долазе из ЕУ и који уопште имају тежину захваљујући интеграционим аспирацијама. Међутим, како је процес интеграција у Србији већ зашао у другу деценију и како се и даље не може са сигурношћу одредити достизање

⁵⁷ Оли Рен, *Будући домети Европе* (Београд: Фондација Конрад Аденауер, 2007), 106-109

⁵⁸ Ibid.

коначног циља, имајући у виду кризу саме Уније и пад популарности наставка интеграција у ЕУ, али и у Србији, поставља се легитимно питање даље ефикасности „меке моћи“ и утицаја ЕУ на унутрашњу и спољну политику Србије. Тај утицај једино може бити ефикасан уколико је коначан циљ, чланство у ЕУ, остварљив, достижан, временски релевантан и кореспондира вредностима и интересима на основу којих је тај циљ и постављен, односно – докле год политичка елита у Србији сматра да им таква политика може више користити, него штетити.

Европска унија уложила је много материјалних и нематеријалних ресурса у политику условљавања, када је у питању Србија, на теме које у многоме дубоко задиру у суверенитет Србије и које се не могу директно подвести под тзв. Копенхагеншке критеријуме (сарадња са Хашким трибуналом, Косово и Метохија, однос према Босни и Херцеговини, Руској Федерацији и сл.), директно или индиректно је помагала политичке актере који су били спремнији да попусте под притиском који је долазио споља, и то најчешће без јасне и недвосмислено достижне награде (чланство у ЕУ). За узврат је занемаривала „пропусте“ домаћих политичких елита у спровођењу неопходних друштвено-политичких реформи, лоше управљање, општу партизацију друштва и администрације, односно трпела лоше економско и политичко управљање, јасно је да су основни разлози којима се Унија, односно поједине њене чланице водиле, проистицали из њихових стратешких, реалполитичких, националних интереса и да нису имали основу у принципима, вредностима или жељи за искреном друштвеном реформом српског друштва у циљу „пацификовања“, демократизовања и европеизирања Западног Балкана.

Извори:

- Advisory opinion of ICJ on 22.07.2010. General list No. 141 on whether the unilateral declaration of independence of Kosovo is in accordance with international law. [<http://www.icj-cij.org/docket/files/141/15987.pdf>]
- Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process, Brussels 05. December 2011. [http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/EN/genaff/126577.pdf]
- Council conclusions on enlargement and stabilisation and association process, Brussels 28. February 2012. [http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/genaff/128255.pdf]
- Council Joint Action 2008/124/CFSP of 4 February 2008 on the European Rule of Law Mission in Kosovo, EULEX Kosovo [http://www.eulex-kosovo.eu/en/info/docs/JointActionEULEX_EN.pdf]
- Експозе председника владе Мирка Цветковића 07. Јул 2008. [<http://www.srbija.gov.rs/pages/article.php?id=149349>]
- Експозе председника владе Војислава Коштунице 16. Мај 2007. [<http://www.srbija.gov.rs/vesti/vest.php?id=67095>]
- Enlargement Strategy and Main Challenges 2012-2013 [http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2012/package/strategy_paper_2012_en.pdf]
- EU – SAP countries Summit – *Declaration*, Zagreb 26. November 2000. [http://ec.europa.eu/enlargement/enlargement_process/accesion_process/how_does_a_country_join_the_eu/sap/zagreb_summit_en.htm]
- European Council, *Presidency Conclusions*, Copenhagen 21-23 June 1993. [http://ec.europa.eu/bulgaria/documents/abc/72921_en.pdf]
- European Parliament motion for a resolution on the European integration process of Serbia (B7-0000/2012) [http://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/afet/re/879/879940/879940en.pdf]
- European Parliament resolution on the European integration process of Serbia (P7_TA(2011)0014) [<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//NONSGML+TA+P7-TA-2011-0014+0+DOC+PDF+V0//EN>]
- General Affairs Council conclusions, Brussels 26. January 1996. [http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressdata/en/gena/028a0001.htm]

- General Affairs Council conclusions, Brussels 25. October 2010. [http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_Data/docs/pressdata/EN/genaff/117314.pdf]
- Годишњи извештаји Европске комисије о напретку Србије (2009, 2010, 2011, 2012) [http://www.seio.gov.rs/dokumenta/eu-dokumenta.211.html]
- Предлог резолуције Србије о саветодавном мишљењу Међународног суда правде, 28. Јул 2008. [http://www.blic.rs/Vesti/Politika/200382/Srbija-podnela-tekst-rezolucije]
- Report of the Secretary-General on the United Nations Interim Administration Mission in Kosovo, S/2008/692, 24. November 2008. [http://www.un.org/docs/sc/sgrep08.htm]
- Resolution A/RES/63/3 adopted by UN General Assembly on 8. October 2008., Request for an advisory opinion of the International Court of Justice on whether the unilateral declaration of independence of Kosovo is in accordance with international law. [http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r63.shtml]
- Resolution A/RES/64/298 adopted by UN General Assembly on 9. September 2010., Request for an advisory opinion of the International Court of Justice on whether the unilateral declaration of independence of Kosovo is in accordance with international law. [http://www.un.org/depts/dhl/resguide/r64.shtml]
- Споразум о стабилизацији и придруживању између Европских заједница и њихових држава чланица са Србијом. [http://www.seio.gov.rs/dokumenta/sporazumi.193.html]
- Споразуми постигнути у дијалогу са Приштином уз посредовање ЕУ [http://www.srbija.gov.rs/kosovo-metohija/?id=164576]
- Visegrad Declaration, 15.02.1991. [http://www.visegradgroup.eu/documents/visegrad-declarations/visegrad-declaration-110412-2]

Литература:

- Anastasakis, Othon. „The Europeanization of the Balkans.“ *The Brown Journal of World Affairs Volume XII, Issue 1*(2005): 77-88.
- Anastasakis, Othon. “The EU’s political conditionality in the Western Balkans: towards a more pragmatic approach.” *Southeast European and Black Sea Studies* Vol.8, No.4 (2008): 365-377.
- Aydin, Mustafa and Acikmese, Sinem A. „Europeanization through EU conditionality: understanding the new era in Turkish foreign policy.“ *Journal of Southern Europe and the Balkans* Vol.9, No.3 (2007): 263-274.
- Б92, Изјава Карла Билта, објављено: 29.02.2012, [http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=02&dd=29&nav_category=1262&nav_id=586863]
- Б92, „Шулц: Услов за ЕУ признање Косова“, објављено: 04.09.2012, [http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=09&dd=04&nav_category=640&nav_id=640131].
- Београдски центар за безбедносну политику, *Грађани Србије: Између ЕУ, Русије и НАТО*, истраживање јавног мњења, септембар 2012. Доступно на: http://www.bezbednost.org/upload/document/gradjani_srbije_izmedju_eu_rusije_i_nato.pdf
- Borneman, John and Fowler, Nick. „Europeanization.“ *Annual Review of Anthropology* Vol. 26 (1997): 487-514.
- Börzel, Tanja and Risse, Thomas. “When Europe Hits Home: Europeanization and Domestic Change.” *European Integration online Papers* Vol.4, No.15 (2000). Доступно на: <http://eiop.or.at/eiop/pdf/2000-015.pdf>
- Делевић-Ђилас, Милица. *Европска унија и политика условљавања*. Београд: Центар за антиратну акцију, 2001.
- Динан, Дезмонд. *Мењање Европе – Историја Европске уније*. Београд: Службени гласник, 2010.
- Grabbe, Heather. *The EU Transformative Power – Europeanization Through Conditionality i Central and Eastern Europe*. New York: Palgrave Macmillan, 2006.
- Калдор, Мери и Вејовда, Иван. ур. *Прошлост на истоку будућност на западу*. Београд: Завод за уџбенике и наставна средства, 2003.
- Кегли Јр, Чарлс и Виткоф, Јуџин Р. *Светска политика – тренд и трансформација*. Београд: Центар за студије Југоисточне

- Европе, Факултет политичких наука, Дипломатска академија, 2004.
- Лопандић, Душко и Кроња, Јасмина. *Регионалне иницијативе и мултилатерална сарадња на Балкану*. Београд: Европски покрет у Србији, 2010.
- Manners, Ian. „Normative power Europe: A Contradiction in Terms?.” *Journal of Common Market Studies* Vol.40, No.2 (2002): 235-258.
- Накарада, Радмила. „Европска унија као мировни пројекат.“ *Социолошки преглед* Vol.40, бр.4 (2001): 549-572.
- Noutcheva, Gergana. “Fake, partial and imposed compliance: the limits of EU’s normative power in the Western Balkans.” *Journal of European Public Policy*, Vol.16, No.7 (2009): 1065-1084.
- Pinelli, Cesare. „Conditionality and Enlargement in Light of EU Constitutional Developments.“ *European Law Journal*, Vol. 10, No. 3 (2004): 354–362.
- Политика*, „Ештон: Николић да се спреми за тешке одлуке“, објављено 28.09.2012. [<http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Eston-Nikolic-da-se-spremi-za-teske-odluke.sr.html>].
- Политика*, „Кукан: Није могуће да Србија задржи Косово и уђе у ЕУ“, објављено 29.09.2012, [<http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Kukan-Nije-moguće-da-Srbija-zadrzi-Kosovo-i-udje-u-EU.sr.html>].
- Политика*, „Седам услова за преговоре о чланству“, објављено 14.09.2012, [<http://www.politika.rs/rubrike/tema-dana/Sedam-uslova-za-pregovore-o-clanstvu-u-EU.sr.html>].
- Рен, Оли. *Будући донети Европе*. Београд: Фондација Конрад Аденауер, 2007.
- Радио-телевизија Србије*, „Коштуница: Дијалог пред Уставним судом“, објављено 22.09.2012. (<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1178442/Ко%С5%A1tunica%3A+Dijalog+pred+Ustavnim+sudom.html>)
- Радио-телевизија Србије*, „Мали није признао Косово“, објављено 05.10.2012. (<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1186506/Mali+nije+priznao+Kosovo.html>).
- Радио-телевизија Србије*, „Ештонова са Дачићем и Тачијем“, објављено 19.10.2012, [<http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/9/Politika/1195246/Е%С5%A1tonova+sa+Da%С4%8Di%С4%87em+i+Та%С4%8Dijem.html>].
- Самарџић, Слободан. „Проблем Косова и Метохије из угла европских интеграција – Сецесија Косова као питање

- односа Европске уније и Србије.“ у: С.Самарџић, прир. *Србија у процесу придруживања Европској унији*, 193-238. Београд: Службени гласник, 2008.
- Schimmelfennig, Frank. “European Regional Organizations, Political Conditionality and Democratic transformation in Eastern Europe.” *East European Politics and Societies*, Vol.21 (2007): 126-141.
- Terzi, Özlem. „Europeanization of foreign policy and candidate countries: a comprehensive study of Greek and Turkish cases.“ *Politique européenne* 2005/3 n° 17 (2005): 113-136.
- Trauner, Florian. “From membership conditionality to policy conditionality: EU external governance in South Eastern Europe.” *Journal of European Public Policy* Vol.16, No.5 (2009): 774-790.
- Uilenreef, Arjan. *Bilateral barriers or good neighbourliness: The role of bilateral disputes in EU enlargement process*, Clingendael: Netherlands Institute of International Relations, 2010. Доступно на: http://www.clingendael.nl/publications/2010/20100600_cesp_paper_uilenreef.pdf
- Uvalic, Milica. „Regional Cooperation and the Enlargement of the European Union: Lessons Learned?.“ *International Political Science Review* Vol.23, No. 3, Enlarging the European Union: Challenges to and from Central and Eastern Europe (2002): 319-333.

Summary

Uroš Živković

The Influence of European Integration Process on Serbian Foreign Policy: the Example of Regional Cooperation and Good Neighbourly Relations

Key words: *European union, conditionality policy, europeanization, Serbian foreign policy, policy of regional cooperation and good neighbourly relations, Kosovo and Metohija*

The membership in the European union turned out to be a very significant motive for the countries of Central and Eastern Europe to conduct reforms, but also to the countries of Western Balkans, although in somewhat different way. Serbia is no exception. Therefore EU gained an important instrument to affect internal and external policy of Serbia. The goal of this paper is to show how this instrument influenced the making and implementation of Serbia's foreign policy. Firstly, by explaining the terms of conditionality policy and europeanization, secondly, by making a short overview of the basic theoretical approaches on EU's influence on third countries and finally, by making arguments to prove the basic hypothesis on the examples of regional cooperation and good neighbourly relations as main characteristic of stabilization and association process.